

Я. КУРДИК

ЕТЮДИ

(мініатюри)

ЯРОСЛАВ КУРДИДИК

Е Т Ю Д И
М І Н І Я Т Ю Р И

diasporiana.org.ua

ТОРОНТО

1955

ВИДАВНИЦТВО — "НАША СЛАВА"

Далеко від рідних піль оремо чужі ниви й засіваємо дрібними словами. Та не досягають чомусь тут вони. Восени стирчать безлисті, бо не змогли запустити корінців у тверду землю, і на сонці — погоріли.

Ходять слова по широких, великих містах. Оббивають чужі пороги. Ніхто не пускає їх до хати. Втома зморою налягла, пригнула їхні спини. Насупленими очима кожний дивиться на них:

— Чого ж то ви, обходисвіти, аж сюди забрели? Аджеж ваша дорога — он куди, дивіться!...

Повертають слова свої голови назад... Дивляться в далечинь і згадують, що і вони і пісні бойові, складені з них, народилися й виростили там, де ніколи не переставало мінитися сонце на перломутровому небі; де ніколи не згорають золоті соняшники; де чорна блискуча земля сміється назустріч кожному чужинцеві, як дівчина-смаглявка...

Слова, що розгубилися по чужих стежках і дорогах, зустрічають нас — живих людей — і питають, розкривши із здивуванням очі:

— Чого ж то ви нас аж сюди приволікли?... Хіба не бачите, що на цій яловій землі нам не прийнятися, хоч би й сторіччя проминули!.. (Ми, ніяковіючи, відвертаємо обличчя).

Лежать слова, потоптані й побиті, і нікому їх похоронити. Чужі вони тут усім. Ніхто не знає, яким звичаєм відправити їх на вічний спочинок. Що сказати і як помолитися над гробом, що малим горбком десь виросте на перехресті клекітних шляхів. На чужих кладовищах кричать з малих похилених хрестів рідні наші слова:

— Навіщо ви нас тут виписали? На глум!? Кожний чужинець, який проходить повз нас — відвертається, мов від прокажених... Ми стоїмо тут роками, але ніхто й не гляне на нас... А ми говоримо про душі й вчинки тих, які привезли нас сюди, щоб зберегти від ворога.

Тільки мала жменька слів рідних — недобитих і поранених, як чота вояків, можливо, повернеться додому... Стануть вони на порозі рідної землі, обтрусять пилюгу з одержі і промовлять сильно і гордо:

— Ех, коли б ти знала, Батьківщино, які то нам доводилося зводити нерівні й важкі бої! Коли не віриш — подивися!

І простелять їй під ноги покривавлений і пошматований прапор, на доказ, що залишилися їй вірні.

Бувши вояками, ми проїздили курними дорогами широких степів. За нами вслід повертали свої золоті голови соняшники. Лапастими листками, ніби піднесеними долоньями, питали нас:

— До бою, їдете? Щасливо!

За нами залишались чорні, глибокі борозни, вирізані гусеницями потужних танків. Ці борозни зв'язували нас нерозривно з рідною землею. З землею, що пила кров моїх найкращих друзів.

— Я щойно тепер зрозумів, чому ти така родюча, — промовляло моє серце.

Ми громили ворогів, засіваючи сталлю гранат блискучий чернозем. Ми хотіли, щоб ця сталь запліднила землю — щоб родила вона сталевих велетнів.

І щоб ці велетні зробили Батьківщину могутньою, славною і вічною!...

У довгій понурій валці тягнемося на захід. Поскрипують вози, форкають коні, схиливши голови. Люди, пройняті тугою й розпукою, прямують у незнане. Услід за нами, з докором в очах, дивиться Батьківщина.

Земля, що по ній дудонять наші кроки, питає нас:

— Навіщо залишаєте мене на поталу? Хто ж тепер мене оратиме й сіятиме? Хто захищатиме мої плоди?...

Сонце цілує наші засмучені обличчя теплими поцілунками. (Бо є тільки два теплі поцілунки: матері і сонця).

Зо степу женеться за нами шумливий вітер. Він чіпляється за наші шинелі й кричить:

— Я виколисав на цій землі сотні відважних поколінь. — Я маяв їхніми прапорами, коли вони несли їх до бою. Я прохолоджував їхні рани на бойовищі. Куди ж ви їдете, мої воїни?

На рубезі рідного краю зустріла нас з тупим і камінним обличчям Чужина. Вона подивилась на нас і байдуже промовила:

— Пропадайте! Для людей, які кидають свою Батьківщину, щоб врятуватись від смерти, ніде немає пощади! Чужина клонить чоло навіть перед ворогом, але перед сильним і гордим, у лицарському шоломі. А ви?!...

І я з соромом опустив у землю очі.

Розложило сонце золоті книги по горах і молитесь з них... Ворухнуть ся ячмінь і собі „третю главу” нашіптує за ним зеленими губами, що скрилися в пушистих вусах...

Дивуюся... Чому поруч урочистої невинности є ще скрізь стільки скаженства на землі?...

Хмари підтягнулися чорним штормом, загрожуючи сонцеві, що важким крейсером повертає груди до них...

Розгайні й розкрилені гомонять дуби... Жито, мов синя брила граніту, лежить у балці і ним невгамовно колише вітер... Зорить сонце гарячими очима, а під ними розтає чорноморозна сутінь...

На рубежах зворів димлять ліси й щовби скель сходяться до ватри... Виганяє пастух отару овечок білих і чорних... Вони заблеяли й збудили мене із задуми.

— Земле, матінко скорбна й побожна, яка ти невеличка!.. Оце вже йду десять років і ніяк не можу віддалитися від моєї Батьківщини...

Ось зупинюся зараз і, здається, обтрушуватиму ще свіжий пил із рідних доріг, що насів на одержу й на душу...

СВЯТІСТЬ І ГЕРОЙСТВО

Я сидів, потонувши в мовчанні, закривши очі. Мої думи порушив вояк, який підійшов до мене. Був у шоломі. На обличчі — пилюга й утома. Але його очі горіли вогнем, що палив мені обличчя. В руках він тримав автомат, а з-за пояса в нього визирали чотири гранати. Я знав, що в кожній з них сиділа, скулившись, смерть. І треба лише потиснути блискучий гудзик, щоб вибухнув стовп смертоносного полум'я.

Холодом війнуло від постаті і від зброї во-
яка.

Він підійшов ще ближче і запитав:

— Ти пишеш про сине небо, зорі й квіти. Зароджуєш думки, які мають принести тобі славу. А про мене щонебудь пробував писати?..

Я відповів:

— Ніхто ще не зміг словами описати: ані того справжнього терпіння, ані тієї розкоші й слави, що їх вояк носить у своїх грудях!...

І по хвилині додав:

— Є дві речі, що їх не всилі передати ніяк людське слово, це — святість і геройство! Перша належить Богові, а друге — людині...

Скаламутніло небо. Скаламутніло, як вода, що її повільно перемішала із жовтою глиною.

В грудях маленька жаринка б'ється. Горить, підносить зір до неба, що полум'яніє й споглядає на землю добрими очима. Немає нічого кращого і величнішого, як очі матері. Вони вміють плакати, терпіти, молитися й благословити. Але на дорогах дітей її очі кидають громи.

Світе мирний, розніжений і добрий, навіщо ти сієш у душі чорну зраду? Може тому, що ми зродили рідне сонце?

Сизі дими виплакують за нами очі. Димарі спалених сіл підняли вгору затиснені п'ястуки і проклинають нас.

Січуть нас чужі, льодові дощі. Шкіряться на нас чужі громи-месники... Дерева, з пообломлюваним гіллям і посохлим листям, не дають нам захисту ані перед хугою, ані перед палаючою спекою...

Все проти нас ненавистю змовилося й їддю опльовує... І ніде не зможе прихилитися заблукана душа...

Каюся за гріхи всіх, що зрадили рідне сонце!...

Я Б Л У Н Ь К И

Відцвітають яблуньки. Потягне вітер з півдня, стрепене садом — і біла хмарка відірваних пелюсток навздогін за ним. Наче курява біла...

На черешневих скрипках комахи зелені медуети виграють. До такту яблунькам, що ритмічно колишуться.

Золотою колісницею, запряженою у волохаті чмелі, літо під'їздить.

Берімо по клаптику весни, ховаймо в серце на спогад і ходімо чимскоріш звідсіля!

В серці яблуньки цвістимуть вічно і пелюсток не скинуть ніколи.

ВЕСНЯНА РАДІОПЕРЕДАЧА

Сосни, як хмарочоси, дуби, як сірі, кам'яні доми... Зеленими вулицями поміж них проїздить сонце золотим омнібусом. Воно збиває дрібний, кучерявий порошок. В його крутежі чути вигуки й співи птахів.

Хмари білими антенами звисли над зеленою землею. Вони тремтять і заповідають на всі боки:

— Прийшла весна. Завтра вранці, скоросвіттом, передаватимемо першу нашу весняну радіопередачу: сольоспіви солов'я, баритонове сольо коса, в симфонічній оркестрі гратимуть лісові бджоли!... Диригентом і спікером у цій передачі буде мале людське серце... Всі, в кого ще не завмерли душі — слухайте нас завтра вранці... Час і довжину хвиль — міряйте ударами власного серця!...

Иду і сміюся до сонця, до лісу й до власних думок.

До маленької стократки, яку заледве видно на леваді — здіймаю шапку й кажу: „Добривдень!”

Вітрові, старому волоцюзі, що лоскоче пальцями моє обличчя, гукаю: — „Здоров, друже! Ходи, вип’ємо чарку!”

Власному серцеві, вірному псові, прип’ятому в грудях на цупкій припоні, відв’язую нашийника: — „Біжи, куди хочеш! Знаю, як тобі на одному місці нудно й самотньо. А що роками до тебе не заглядаю, може думаєш про мене влучно: „Хазяїн з тебе, хай йому трясця!”

Думкам, що крильми лопочуть, обсідаючи старі дахи минулих років, — б’ю в долоні й кричу: — „Летіть собі геть! Чого вам сидати біля мене, коли дні сміються на привітання?”

Я сам хотів би бути хоч малим дятлом, щоб скакати по кедрах і соснах.

СОЛОВ'І СЕРЦЕМ Б'ЮТЬСЯ

У сочисту пастелю степів ромбами білих стін і золотих дахів встрягло село.

Синьою зграєю ластівок пролітає вітер. Тонкими крильми торкає опецькуваті верби і стрункі вишні, що живою кров'ю накипають.

Стіхи мідні чола, а стіни білі руки простягають назустріч блакитним вітрам: — Постривайте!

Сутеніє... Вистигає пустий, просторий вигін, що на ньому весь день паслося сонце. Широкими вулицями, де грубою повстю залягла пилюга і спокій, тіні ходять. Всовують голови між тини, пролазять у городи і м'якими ногами зелень розгнічують.

А вночі не спить село. Кажани посвистом повітря прочісують і собаки на клапті роздирають тишу. Жаби на ставищі б'ють у сполох і місяць шестернею гнідих баских коней байрак об'їздить.

А за селом у темній ліщині солов'ї серцями б'ються.

Люди послули і солов'ї їхньою живою мовою говорять.

Я вийшов сьогодні з дому, що вкопаний у тій глибоко, ніби в шахту, де на дні спить тиша.

Ясень пахне антрацитом, а клен — холодом суворим. Серезками тремтить листя і дівчиною сміється.

Сосни стоять біля ліфту, що небо в'яже з землею. Геть зморились вони, бо весь день у важкій праці.

Хтось торкнув мене у плече, оглядаюсь — це сонце. Сліпить і червоними кружалами підплигує, аж під хмари, що мавзолеями поставали...

Я сміюся у блакитний простір і кажу:

— Знаєш що, старий бродяго, шкода, що ти так далеко. Ось ми сіли б з тобою на барвистій сіножаті і під музику метеликів та птахів випили б по чарці липня...

Задумалися дахи і ринвами вниз стікає жовте сонце. Червоні й білі димарі задирають голови: — Буде дощ! І дивляться мовчки й задумано в небо.

А небо на півночі ніби заломилося. Почорніло, блискавками підморгує і шкірить вогненні зуби.

Летить згряя ворон і з криком топиться в балці. За нею женеться вихор, а за вихорем — руда тічка посохлого листя.

Над яром терен кулється: „Так далеко до міста, а я сам у полі...”

Дрібними, срібними стібами, прозорими мокрими нитками, дощ суху землю прошиває.

Дощова швальна машина б'є відгомоном по лопухах і по мальвах, що в мене біля порога:

— Ш-ш-ш, чик-чик-чик... Ш-ш-ш, чик-чик-чик...

Крізь відкрите вікно м'яким котом пролазить безшелесно в хату вогкий холод.

Д О С П І В А Ю Т Ь Д Н І

Достигають жовтомідні груші. Їх подовгасті лоби позвисали в задумі, як лоби філософів, повні доспілих думок. Дивляться на землю, що до півдня гріє груди, і, мабуть, думають: — Ех, і високо ж ми від землі!...

А довкола оси гожий танок завели і грають із незримих нот на синіх сопілках.

Кипить і мусує зеленоцвітна емаль городу... І тільки в одному куті хтось звелів сочистим мальвам горіти живою кров'ю й тремтіти від щастя...

Пролітають під небом ластівки, проходять люди і час по дорозі човгає важкими, втомленими ногами...

Достигають груші, доспівають дні: нагинаються й заглядають у тисові двері. А за ними сидить чорна осінь і допрядує золоту куделю химерного літа...

Ніч була довга й страшна. Вона розділялася чорним озером, в якому втопився живий день. І цілу ту ніч мене душили за горлянку жилисті руки відчаю...

Я томився, страждав і ревів, як лев, якому прострілено ноги і він не може ні втекти, ані помститися... Я кричав аж охрип, але ніхто не приходив... У злорадій тиші нікого не було чути... Сухих, вигорілих очей я не міг звогчити ні кров'ю, ані сльозами. Я бив кулаками в глуху стіну й стогнав:

— Прийдіть і подивіться на муки моєї самотності!

Але довкола були тільки мертві речі. Вони не відбивали навіть відгомону слів. І це тривало, аж поки світанок не торохнув блискучим молотом у чорне небо. Бліда ясність упала на сизе вікно... А потім за вікном брязнув зброєю день. Вибираючись у похід, він гукнув:

— Гей, ходи зі мною, бо коли залишишся — тебе проковтне чорний ворог — ніч!...

Я встав, надів шолом і сказав:

— Так, я піду за ясністю!

Ходи, душе моя, в далеку мандрівку, бо ти, знаю, спокійно сидіти не хочеш. Ходи, я покажу тобі те, чого ніколи не бачила, бо в тебе очі інші і думки не ті.

Пройдемо повз оази, де забуті пальми моляться над водою до сонця.

Людей побачимо, що закам'яніли у важкій задумі й не знають, іти їм далі, чи вмирати?

Ти не бійся, що біла дорога розвела руки й німим перехрестям каже:

— Ідіть, куди хочете, бо в цьому краю я й сама заблудила...

І не тривожся, що тільки темінь і нетри перед нами. Проти смерти, яка нас має спіймати в дорозі, не допоможуть ані мапа, ні компас.

Тільки ритм серця покаже нам у крутежі дорогу. А він говорить на кожному кроці:

— Сигнал даю я, щоб ти знав, що жити — це йти й позначити своїм чорним гробом перейдене! Те, що буде жити — це лише твої вчинки... А тепер, хай інші пробують іти далі...

Цілий день сипле дощ горохом по залізнім даху. Шурхотить і бринить, ніби крила великого мокрого жука. Хвилями збігає з даху до вікон і дрібним, срібним піском по шибках: шшшпах-шшшпах-шшшпах!..

Шибки, здригаючись, зойкають від ударів, ніби живі люди, яких шмагають ременем по обличчях. Зіщулились дерева, промокли до кісток. На їхніх безлистих гілках сидять купками галки. Вони подібні до великих чорних крапок, якими розписані ноти дощової симфонії...

На тьмяні калюжі спливає рясний дощ. Краплі стрілками підскакують вгору, і здається, що то маршують тисячі вояків з наїженими, блискучими багнетами.

Я вийшов надвір, до мене підбігла пузата вологість. Просунула свої слизькі, холодні долоні за комір і залеbedіла:

— Ой, візьми мене з собою до хати, бо я дуже змерзла!..

А в щілінках перегнилої осоки сидять цвіркуни і перешіптуються:

— Чи не втопилося в цьому дощі золоте наше сонце, що ось уже три дні, як не виходить до річки пити воду?...

В О Г Н Я Н І К И Н Д Ж А Л И

Чорно-смоляними довбнями валять хмари
пробоем у небо:

— Ховайся, сонце тисячосайне, і ти, дне
чорнобривий, бо будемо бити вас племени-
стою громовою зброєю!

Димні коні-змії піднялися і стали дибки. Не
слинз, а вогняні кинджали із пащ їхніх бриз-
кають...

Скулились гори... Боятися...

Ліс напинає зелену папаху на очі. І шеле-
стить:

— Ох, як діймаюче страшно! Тисячами де-
рез шумлю і тремчу від жаху... Не хочу бачи-
ти ані дощу олив'яного, ані блискавиць сліпу-
чих... Сосни, доні мої, ховайтеся, бо погинете!

Лебедить сива, куцонога гречка:

— Захисти!..

А соняшники розстібують золоті груди і
гордо:

— Хай стріляють нам громові гаківниці хоч
би й простісінько в серце! Не боїмось! Бо ми
сонцеві захисники і герої!

Ще й тополі стоять при шляху бліді, з ви-
зягненими мечами, і шумлять самовпевнено:

— Будемо битися! Будемо боронити діб-
рову!

Клаптями білого подертого паперу лежить по заглибинах сніг. Крізь голе віття дубів дивиться сонце примруженими очима.

Вогкий вітер бавиться сухим торішнім листям, перетасовує його, як карти перед новою грою.

Земля відкрила чорні груди і, вигріваючи їх до сонця, важко дихає, немов стомлена людина...

Із-за гір, з затисненими п'ястуками, виходить молодий весняний день. — У блідій немічній траві починає пульсувати зелена кров. — Фіялки підняли головки й зачудованими очима дивляться у хмари, — табуни сірих коней, що біжать на південь.

Я знаю, що колись, одного ранку, прокинувся і вони на своїх широких хребтах привезуть розсміяне літо.

І тоді в книзі буття час перекине ще одну сторінку...

С О Н Я Ш Н И Й Ч О Т И Р И А К Т.

На клаптик паперу на моїм столі сперлося золотими лапками сонце. Час від часу воно підводиться і лазить по стіні, як велика кришталева бджола.

З самого ранку сонце полоще обличчя й руки в потоці, а потім поправляє зачіску на зубчастому хребті смерек на причілку лісу.

Опівдні сонце стає на порозі моєї хати і з великої коновки хлюпає у неї гаряч.

Надвечір сонце, заклавши руки в кишені, ходить по горах, покурює цигарку і виглядає як пройдисвіт.

А на ніч залазить між скелі і куняє там до ранку, як стомлений довгим льотом птах.

Зоріє. Біжить світанок білявим дитятком до волошок:

— Добридень вам, братіки!

Овес зеленими смолоскипиками піднявся вгору і з Стрибогом розмовляє. І багріє. Бо сонце припало жадібно й спрагно цілунком до нього, як у першому коханні...

А обабіч дороги молоді срібноволосі верби пісню завели:

— Радуйся, травне, із зеленою душею й я-сминовим пахучим серцем, — що кохання від тебе загорюється й смутки перетлівають...

Перекидає сонце поміж листя золотим човенцем і небесну пряжу тче. Кросна з блакитного вітру скриплять і торохтять: стук-стук... стук-стук... З ними серце в один такт теж так самісінько:

— Стук-стук... Стук-стук...

Жоржиною горить і білими каштанами бряжчить золотий соняшний статок...

І між блискучі, зубчаті колеса всотує людську душу й велить їй крутитися разом з ним...

КОБАЛЬОВІ СТЕПИ

Кобальтовий степ, а над ним великим, червоним кружалом сонце. Стиглий день пахне пшеничним хлібом і гірким полином. Припадаю грудьми до землі і віддаю їй половину своєї душі...

Днюю й ночую у степу. Сплю на польових маках і прикриваюся теплим небом. Щоб відганяти смуток і тугу, кажу жайворонкам співати мені з ранку й до ночі своїх пісень...

Друга половина моєї душі бурлакує десь між людьми. Заглядає молодим жінкам в очі: легкодушні, глибокі й підступні, як Дніпрова глибінь.

Кобальтовий степ простягає руки і просить:

— Напиши щось про мене! Про мою вічну задуму...

І я відчуваю, який я слабкий і безрадний — як кожний мистець, коли хоче оповісти про щось величне...

Тяжко половиною душі розказати про щастя, яке розриває кволі людські груди...

Пульсує ніч притишеними глибокими ударами крові, що розпливається по всіх жилах землі... Волохатий сон кладе м'які пальці на повіки квітів, дерев та людей, і відпливає кудись, у незбагненні засвіти...

Біле світло відвезли золоті вагони дня, продзвенівши колесами по порогах минулих годин... Ще чути тихий шум... Ще ліхтарем зоря присвічує, як стрілочник:

— Так, оце сюди проходив їхній залізний шлях!..

На перехресті бовваніє, як старий друг, твій вимріяний, призабутий міт. На горизонті самота пережовує темнозелений сум, що сивим мохом поростає всі твої думки. На дорозі, що веде у заокеанські світи — стоїть сумнів, як твій злорадний Бог...

Задумавшись, стоїмо втрійку при польовій дорозі: я, кучерявий молодий горіх і сива, стара гречка.

— Я, — каже смаглявий горіх, що все своє життя тремтить від радості, — я не знаю, що воно таке носити сум і спокій у серці.

— А я, — шепче стара, бородата гречка із зморщкуватим чолом, — я за весь мій вік не зазнала, що таке спокій... Бо мною термосяць вітри й, коли зупиняюся на хвилину, щоб дати моїм тонким, кволим ногам відпочати — вітри штовхають, сіпають за волосся й кличуть: „Біжи з нами!“ Я знаю, що таке сум і спокій... Я боюся їх ще більше від смерти. Бо смерть приносить премудрий, геройський і драматичний кінець... А сум і спокій — тримаються вічно. Вони тільки родяться, але не гинуть ніколи...

СТРОМЕННА ВИСОТА

Навіщо писати поезії? Аджеж ліс, що стоїть на сторожі краси, шумить краще, як усі мелодії, що їх скомпонували будь-коли найвишніші композитори.

Мак, що тремтить у полі від щастя — горить таким сочистим карміном, якого ще не поклала на полотно ніяка рука архимистця.

Стокрильний вітер, що леготить над мідною пшеницею, склав таку пісню, в якій, що не слово — то все новим райдужним сонцем спалахує.

А на землі, під строменною висотою неба, стою я — мала людина. Тримаю перо в руках, п'янію від надхнення, але знаю, що не всилі написати того, що переповнює серце...

Висока чорна вежа піднесла руки. Туман, на м'яких котячих лапах, ходить нечутно по сонному місті. Його великі молочні очі ковзають по вікнах і чіпляються за старі двері, що беззубими ротами позіхають від безсоння...

Годинник на вежі б'є п'яту годину. Золотими великими кулями котиться гомін по дахах. Червоні димарі встромили пальці у хмари, шукаючи сонця. А воно спить, загорнувшись у сірі клапті виполовілої ночі.

У ринвах висвисгує вітер стару, як світ, пісню. Ранок виглядає з-за рогу перехресної вулиці і, склавши долоні в трубку, питає півголосом:

— Чи можу вже йти до вас у гості?...

Скубуть дикі гуси пожовклу траву й протяжко перегукуються. Хмари похитують стрепіхатими крилами і щезають за обрієм.

Чорні, вузькі, поорані ниви, немов худі руки, витягнулися вслід за сонцем, що відходить, збиваючи на синіх дорогах золоту куряву.

Оце йду, і в масну ріллю грузнуть мої ноги, а я розмашисто засіваю думки снажні й спрагнені.

Хай зародить правда, як золота пшениця, серед бур'яну покори й зневіри...

У кучматій золотій шапці вийшло з-за обрїю сонце. Його промені орїють сине небо. За плугами в них пухкі борозни із хмар і безмежжя...

Пучнявіє в вологості зерно, тонкими слабкими корінцями смокче чорне молоко з вим'я землі.

Під полудень сонце вийшло на гори, стануло, засунуло руки в кишені й дивиться на землю.

А на землі — люди, ніби мурашки, метушаться в надїї, що світ перебудують на кращій...

Минули сторїччя, а люди тут і там пожолобили й позарїзували земну кору. І рїють далі: невсипущо й завзято.

Оглядаються, бачать старі пам'ятники-монументи й кажуть:

— А все ж таки покарбували ми наші слїди!...

Стою й чую, як падають краплі дощу. Вітер пробивається крізь дощ, байдуже пробігає біля моєї хати. Мабуть, поспішає у далекий ліс, щоб там заспівати на повні груди свою дику пісню...

Стою, вдихаю жадібно запах мокрих лип і старих гривастих дубів, що від їхніх мускулястих стовбурів заносить терпким слизом...

На кленах висять поскручені листки, ніби кажани комітьголовою, і полискують прозорими крильцями. У груди втискається туга й олив'яна вогкість. Серце корчиться від холоду й б'ється так тихо, немовби не хоче прозрадитися, що тільки воно одне залишилося ще теплим серед цього ослизлого й непривітного світу...

Вночі я поклався спати — і чув, як по залізному даху барабанили краплини, ніби мільйонами маленьких вояцьких ніг маршували в уявний світ... А ніч проковтувала їх разом з їхнім гомоном і зброєю...

Десь перед світанком моє серце здригнулось:

— Ти не спиш ще? — запитав його.

— Ні! — відказало.

— А знаєш, що й я не сплю. Думаю:—,Коли б не було понурих сльотних ночей — ми не знали б, що таке сонце та його краса, і ніколи не написали б жодного вірша."

Широкі степи під ще ширшим небом, на якому, ніби на великій блакитній сцені, витанцювують хмаринки.

Кучеряві хмарки своїми шараварами закривають половину небосхилу. Вибиває сонце на білому бубні: бух-бух... бух-бух... бух-бух...

Почіплялися колесом хмаринки і закружляли-закружляли, аж в очах від мінливости мерехтить. Шалений крутіж... В одних злітають з голов шапки із червоними шликами, а в других поспадали й порозчімхувались тоненькі вінки.

І тепер на вітрі мають тільки оселедці й русьві розпущені коси... А крізь зелені вікна, з землі, дивляться польові квіти, як мільйони цікавих очей.

Догоряє день, і чорний балетмайстер-вечір затуляє сіру повстяну куртину...

Починають співати півні і своїм криком розганяють танцюристів спати...

Хтось грає на роялі рапсодію Ліста. Крізь відчинені вікна линуть звуки у темний, задуваний сад. Вони біжать по алеях, якими давно вже ніхто не ходив, ховаються між кошлаті дерева, вплітаються у вологе листя і збігають аж ген над ставок, щоб заглянути незабудькам в очі...

Берези витягнули довгі білі шиї. Здивовані, як може людина плакати без сліз, промовляти без слів і кричати у бунті, не викинувши ані одного прокльону...

Біжить гальопом дорога крізь широкі поля. На повороті рвучко скрутила й ускочила в місто. Пролізла поміж високі доми, полизала сірий камінь, перісті пішоходи — і вискочила високим залізним мостом. Далі котом гнучким видряпалась високо на гору й над кручею вчепилася до білої скелі залізною огорожею. Але дивіться, як сховалася в ліс, у зелені кедри. Вони почесними вартовими стоять, піднявши вгору дебели руки, й гукають:

— Проходь і не озирайся!...

Влітку на дорозі вітер морщить воду в калюжах, і вона сміється. Восени золотить її сухе листя, і вона — ніби вхід до зачарованого замку.

А взимі блищить і позіхає. Довгими ночами пасуться на ній самота і нудьга...

Прогомоніли кроки, і луною відбилися, немов хтось, хитаючи рукою, прогукав:

— Не вернемось більше!...

У вікно заглянув соняшник:

— Ти сам-один?...

З кутка визирає чорною гадюкою нуда, перелазить через кімнату і розлягається на долівці. Від старих важких меблів б'є виполовілою монотонністю.

Цвіркун зашився десь у глибоку щілинку й безупину чверкотить. Але тиша — зігнувшись — ходить по хаті й шукає його. І коли спіймає — я знаю — задушить, бо він єдиний, що своїм дискантом порушує на цьому кладовищі спокій мертвих. Крім нього, мовчить усе: стіни, стеля, долівка і вікон роззявлені беззубі роти. Мовчить на столі запилена мосяжна лампа, а на стіні — збляклий натюрморт.

На шибці павук розкинув сиву мережу: сів посередині й нерухомо чатує. З часу, як з глибокого озера, скапують круглі краплини хвилин.

Десь далеко свище поїзд. Він відвозить останню надію, що хтось ще до мене повернеться...

Стукотить вітер п'ястуками у двері.

— Можеш не відчиняти, — каже він хрипким голосом, — я лише хотів сповістити тебе, що ти залишишся назавжди самотній. Бо ті,

на кого ти очікував — відрікаються від тебе!

Я чую, як двері безшумно відкриваються, і через збитий поріг виходять години мого життя: високі, бліді, з затисненими устами. Заглядають мені у вічі й виходять, не промовивши й слова...

Затуляю руками обличчя. Відчуваю, як з грудей виповзає чорний, тупий жаль і чіпкими маленькими пальцями тисне мене за горло.

До грудей підступає біль, а з очей спливають сльози. І у морі сліз, нарешті, тоне моя жахлива самотність...

Він зрадив своїх найближчих друзів. За голову кожного з них одержав тисячу дукатів.

Коли нагромадив уже багато золота, воно і кров зраджених почали пекти його. Тоді зрадник, щоб втекти людям з очей, поплівся у світ.

Услід за ним ішли важкі прокльони матерей і сестер зраджених друзів.

І вони пекли йому душу ще більше, як золото й кров, що перепливли через його братовбивчі руки.

Одного дня на гробниці батьків зрадника чиясь невідома рука вирізьбила напис:

„Тут лежать прокляті батьки того, що зрадив своїх друзів.”

Це була помста, що сягала аж поза смерть.

На високому цоколі, на роздоріжжі в парку стоїть статуя. Притиснувши дитину до камінних грудей, виглядає кращого краю, як той, у якому ніколи не висихає кров, не втихають плачі й прокльони. Вона зорить понад золоті жита, кущі верболозів, задумані тополі і далекі срібні трепети. — Бліда, без крові, замість теплих грудей і серця — в неї твердий, тесаний камінь. Обличчя не ворухиться ніколи ні від болю, ані від радості: воно застигло в тонких, різьблених рисах. Руки, які мали б гладити когось ніжно по обличчю — холодні, недвижні, тверді й рапаві...

А навколо статуї тиша, важка й сувора.

У відвідини приходить до неї подих південного вітру й розквітле очманіння польових квітів. Але їй ці розкоші байдужі: то малу людську душу розривають вони щастям і розпукою...

На цоколі стоїть біла висока статуя й блідими, холодними устами шепче:

— Чому люди дали мені свою постать, забувши дати свою живу мову? Я зійшла б з цього високого цоколя, пішла б поміж них і сказала, що в цьому краю краще бути камінною брилою, як мати живу, людську душу...

Їх було шестеро, синів. Але всі вони разом не мали такої глибини почувань, як мала вона в одному тільки ударі серця.

Вона не жила, жили тільки її сини.

Всі їхні турботи — були її постійним болем...

Всі їхні смутки — спливали її сльозами...

Всі їхні радощі — ніколи не могли поміститися у її серці...

Тисячі недоспаних ночей у тузі за синами переплітали ціле її життя...

Одного вона жаліла завжди, що коли її сини стали вояками, вона не могла піти у бій, щоб замість них умерти.

У виполовілій одежі, з обличчям погідним, як молитва, з очима, що в них поселилася торжественна доброта й святість, ви можете зустріти її мовчазну й забуту всіма — це ваша мати...

М О Л О Д І С Т Ь

Виблискує річка прозорою зеленою гадючкою, а над нею — високі тополі. За ними чотири дороги, в чотири сторони світу, що ними перемандрувала моя молодість.

Пішла першою — пізнала Світ...

Пішла другою — пізнала Правду й Зло...

Пішла третьою — пізнала мого Творця...

А тепер іде четвертою, щоб пізнати Вічність...

Я народився близнюком. Був перший, а друге, що народилося зі мною, була моя посестра, темносива тінь. Коли я лежав у колисці, вона теж лежала поруч мене і ссала разом зі мною материне молоко. І коли я підвівся і став на слабкі дитячі ноги, вона теж підвелася, подала мені руку й сказала: — Ходім!...

І від того часу не відступала ні на крок.

Оце я йду, а вона, ніби невідлучний сторож, іде попереду або позаду.

Часом, коли їй нудно — йде поруч, бере мене під руку, пригортається зовсім близько, і ми, як два старі мандрівники, згадуємо, що перейшли разом майже пів світу.

Оце я сідаю, щоб записати кілька думок, і тоді моя тінь бере стільця, сідає поруч і водить моїм пером. Пристану в тузі чи задумі, і вона теж стає й не порушно вдивляється в мене.

Стаю на коліна, щоб помолитись, — і вона теж розмашисто христиться й клонить чоло до землі .

Іноді надокучає своєю влізливістю, і тоді я хочу втекти від неї. Біжу, але чую, як біжить вона за мною й нечутно гукає:

— Зачекай, відпочиньмо трохи, а то я... зовсім заморилася!

І тоді сідаємо десь на полі, чи при дорозі.

Тінь кладе мені на плече темносиву м'яку долоню й питає:

— Що, хочеш утекти від себе самого?.. Але ж ще жити треба! Подивися — скільки років пройшли ми вдвійку, а нічого путнього ще не зробили...

— Насправді бо!

І тоді ми підводимося і вертаємося до сірого буденного життя, щоб зробити хоч мале добре діло...

Проти моїх вікон простягнулася висока гора, нагріта сонцем. На ній цвіте терен. Білі квіти мусують на сонці, як піна на свіжому молоці. Вітер обіруч хапає духмяні пахощі і котить їх малими віночками по схилах гори.

Вдень співають на терені птахи, а вночі — місяць. Ранком сонце стає золотими ногами на білу хмару терену й кличе голосно:—Вставайте!...

Тоді з-під кущів виповзають тіні й хильцем тікають у балку.

А коли покластися під кущами горілиць — видно, як білими пелюстками бавиться вітер. Вони падають на землю, і здається, що в тому місці, де вони впали, доторкнулися твої ніжні пальці.

Заплющую очі, і чую, як білі китиці терену цілують мої скроні, як з них спливає пахучий подих, переплетений з тугою...

Оце лист твій лежить на столі, розкритий і білий, ніби твоя чиста й непорочна душа. В кожному слові причаїлася снажна й кучерява думка... Чорнило таке яносинє, що здається, ніби оці всі дрібні букви писали твої голубині очі... А біля кожної крапки ти зупинялася. Тоді твоє серце жвавніше билосся й питало: „Що ж писати далі?”...

Ти дивилася крізь відчинене вікно й писала:

— Дотліває травень... Черемха й акація білих пісень доспівують. А півонія, що розцвіла біля тину, — встає навшпиньки і зранку до вечора дивиться на дорогу, чи ти не надходиш...

Ластівки й голуби пролітають низько-низько понад мою хату, посвистують крильми й ховаються в балці, де днює сонце й ночує місяць...”

Але ти забула написати, чи зацвіла в тебе біля вікна кремова троянда...

Пам'ятаєш? Вона була струнка і пахуча. І така була подібна до тебе, що я не знав іноді, котру з вас пригорнути до серця...

Чи, може, із ревнощів не згадуєш ні словом про неї?

Іду полем і питаюся придорожних волошок
і маків:

— Чи не йшла сюдою моя кохана?

Вони повертають до мене очі:

— Яка ж вона з себе?

— А така, зовсім подібна до вас!

І гукаю:

— Галинооо!

— Галиноо-Галино-о-о...! — озиваються золоті пшеничні поля...

А думка б'ється:

— І як я знайду тепер її рожеві щічки у морі маків, її сині очі між мільйонів волошок?... Ну, як? Ну, як знайду її?...

Н О Ч І І Д Н І

Проти мене у двох склянках — вода і чорна кава. Як день і ніч. Як дні і ночі, що ми їх пережили з тобою.

В ночі вклали ми наше палке кохання, а в дні — білу тугу одного за одним. Дні ці поселилися в моїй душі — у спогадах.

І болять мене часами ці дні й ночі.

Це тоді, коли задумаюся і знаю, що вони вже не вернуться ніколи...

НІЖНІСТЬ І СУВОРІСТЬ

Ти сідаєш біля мене і гладиш мою руку. А вона — засмалена сонцем і розчавлена важкою працею, мозоляста й зашкарубла.

Рука, що колись стріляла, кидала гранати, щоб убивати людей — як рука смерти. І поруч — твоя: ніжна, наче розквітлий ненюфар, біла, як голубине крило...

Рука, що годує лісових пташенят, зриває квіти, вишиває мені сорочку і хоче виколисати мені сина...

Оце зійшлися ці дві руки, немов би з двох різних світів і мовчки говорять одна до одної:

— Ти насталюватимеш мене своєю суворістю, а я тебе своєю ніжністю. Тоді наше життя буде розмашистим і небуденним...

Приходить вечір і, ніби давній знайомий, сідає біля столу. Спирає підборіддя на долоні, вдивляється в мене синіми очима й питає:

— Слухай, друже, чи воно правда, що ти любиш місяць і зорі?

— Еге ж, люблю безтямно!

— А чому?

— А тому, що зорі так само далеко від мене, як і моя кохана...

Вечір мене розуміє. Він устає із-за столу, похитує головою й виходить з кімнати.

Т В О Т О Ч І

Твої очі страшніші за смерть, але м'які й добрі, як весняний присмерк.

Пам'ятаю, як ти вперше глянула на мене — і вони взяли тоді мою душу...

А тепер я не знаю: чи тужу за твоїми очима, чи, може, за своєю власною душею, що потонула тоді в твоїх очах?...

Сірі очі, коли вдивлятися в них — томлять своєю плиткістю.

Чорні — здаються холодними й сухими, немов антрацит. І щойно коли розтопити їх ніжністю або розпалити пристрастю — можна біля них зогріти задубілу душу.

А коли вдивлятися в сині очі, то в них, ніби на широкому океані, можна побачити, десь у мінливій даліні, як колихаються маленькі парусники... На берегах білі меві зриваються з золотого піску й тонкими, гострими крильми прорізують перечоси хвиль... Коли ж на хвильку спустити повіки і ще раз глянути — видно, як у них причаїлося глибоке небо, обрамоване зверху сочистим карміном і циноброю, а знизу — гостроверхими тополями. І сонце, що зібралось було сісти за горизонт, зупинилося, щоб стрільчастими віями ще раз торкнутися снажної землі.

Невже ж це правда, щоб у людських очах можна було побачити цілий світ?

— Можна! Бо я вчора бачив такі очі. Я не можу пригадати, чиї вони були... Але душею відчуваю, що це були очі чиеїсь доброї матері...

С Е Р Ц Е Н А В У Л И Ц І

Батожить осінь дощем землю. Довкола сірий і холодний день.

Білі бетоніві плечі хмарочоса підперли чорну баню неба, що хоче звалитись на місто.

На балконах задумалися самотні олеандри. Сорокатими ротами кричать з мурів афіші: — „Серце на вулиці!!!” (Це — сьогодні в кінотеатрі).

Друге серце на вулиці — моє, воно сп'яніло, упившиися осінню...

Мій старий дім на широкій та брудній вулиці подібний зовсім до вулика. Крізь маленьке вічко-браму проховзуються ввесь день люди, як бджоли.

Одні на схилених плечах тягнуть важкий смуток, як віск, інші в молодих юних грудях несуть мед солодкої радості.

Мій старий дім, який вріс грибом у землю — наче вулик, що в його рямцях зложена радість і смуток.

Сльота — і гори, як стіни замшілі, тьмяно полискують сріблом.

Небо, що повинно світ благословити, замкнене щільно за бляшаними дверима.

Заплющили очі фіолетові вільхи, а трепети мовчки підходять до озера, що чорне від стужі. Палахкотить вологість і дими ржаві у вітрильному русі сунуть на північ.

Хвилюється мряка, прип'ята до місяця, наче човен, у який сідає вітер.

Шумить дощ і мокрою мовою розповідає весь день, з яких то висот він до нас приходить.

Під листками заховалися чорні жуки й у вікна зелених кленів-хмарочосів дивляться тужно на галявину в лісі.

Трава на галявині, пролита водою, блищить як асфальтова площа.

Б А Г А Т І

Ідемо польовою дорогою: я і моя кохана.
Перед нами й позаду нас котиться місяць.

Душі наші взялися за руки, як діти. Перед-
чуваю, що по дорозі зустрінемо щастя.

Поруч нас мовчки іде ніч...

Моя кохана перебиває мовчанку і каже:

— Дивись, які ми багаті — по коліна бредемо в золоті місяця...

По асфальту прокотився гуркіт у чаді пилу і спаленої бензини. Він у розгоні — і ген, аж під горою зупинився. Гора поросла лісом, як дикий, гривастий кінь, зігнула дебелу шию і п'є з озера зелену воду.

Біля алеї, що, скрутившись гадюкою, в'їлася у стрімкий берег, — дім будують.

Руда цегла рамена підняла вгору і, спершись на сірий бетон, що ногами вріс у землю, білими зубами вапна із щілинок виглядає й сміється:

— Ще раз стільки — і до хмар торкнуся руками!

Сотні вікон, як порожня вощина, ждуть, щоб нарешті прилетіли люди-бджоли і вложили прозолоть лазурних вікон, у яких заквітне сонце.

Дах, насупившись, чекає, щоб на спині нести роки, а взимі три тонни снігу і білу тугу.

На порогах, де колись вбудують двері, що мовчатимуть, ніби загадкова таїна, сів, підібгавши ноги, смуток і задумався...

Балкони простягнули руки у віддаль і просять: „Пригорніть нас, поцілуйте!... Але не так, як вітри цілують вікна, — це ж буденно і банально!...”

Дзьобають мулярі стіни, а димарям, що підвели гордо чола, сонце моргає і каже:

— Навесні у цьому місці ще співали дрозди, а тепер виріс велет. Удень він бере від мене золотого капелюха й надягає на голову, а ночами здиймає зорі і з місяцем грає в кості...

Розставмо та вкопаймо гармати і з небом ведім двобій! Воно цілими днями стріляє до нас із соняшної батареї!... Обстрілює сумирні поля, ранить ліси, а горам і скелям черепи то-рощить.

Криками диких голубів протестує діброва. Від солов'їних жалів чагарники при дорогах мліють і тополі благають порятунку. (Вони праведні, бо їм найближче до неба). Але все тихне й мовкне, коли сонце полум'яною шестернею виїздить на позицію.

Тільки я, мабуть, один, по-дружньому з сонцем живу... Коли воно вибирається у небесну мандрівку — я сходжу йому з дороги. Сідаю на грані чатинного лісу й чищу йому шолом та остроги. Воно долонею гладить мене по голові й золотими губами нашіптує:

— Люблю тебе за твою скромність!..

А я — всміхаюся. Хочу усмішкою приховати свою душу. Бунтарську й непокірну, як розбурхане море, душу...

Невже ж нам дано очі на те, щоб в кожному зустрічному бачити ворога й злочинця?

Чи дано нам руки на те, щоб вони вічно тримали зброю, скеровану в груди братові?

А хіба маємо душу на те, щоб її докраю сповнювати гнівом і помстою?

Якщо так, то навіщо дано нам слово, як пророчу силу, що закладає підвалини під правду?

Якщо так, то хто наважується нищити закони, глузувати з людської моралі і хулити Бога? Невже ж це правда, що в душі кожної людини живуть поруч святий янгол і гидка тварюка?

Коли так, то я лише тепер починаю розуміти нищівну ненависть, просякнену почуттям помсти...

К Р И Ш Т А Л Ь

Душа, що нею ти покохада мене, така чиста й прозора, як вода у потоці, який пливе поміж скелі.

Колись ти боялась мене, як потік оцих гір, щоб не звалились на нього своїм тягарем.

Минули літа.

Я віддзеркалююся в тобі, як зелень гір у рвучкому потоці.

Ми рідко коли говоримо, але мовчки розуміємо одне одного.

Це тому, що я відбився в тобі, як у криштальній воді...

Позіхає ніч. Паровози молотами б'ють тишу, і відгомін ударів крає душне повітря.

Очима диких звірів блимають у темряві тисячі вогнів: зелених і червоних. З струнких семафорів дивиться синє світло замріяним поглядом стуженої дівчини...

Проїздять з грюкотом вантажні поїзди, і горбаті вагони постогнують:

— Нам важкооо!.. гууу... гууу!..

Проскакують поспішні ешелони, — вони блискують вікнами, немов срібними рідкими зубами, і посміхаються до людей, які сонно дивляться вслід за ними...

А на високій водокачці стоїть місяць у блискучих жовтих шатах і диригує симфонічною оркестрою: плетивом перехрещених рейок і паровозами, що кидають у темінь ночі вогняні стовпи...

Кожного вечора намагаюся відсунути важкі, куті двері, що затарасовують моє майбутнє.

У шкур'яній торбці з лівого боку, як золоті монети, побренькують мої минулі дні і спогади. Більші і менші.

Це залежно від того, що переживала тоді моя душа.

Найбільша монета — це спогад по тобі, кохана.

Скільки разів загорну у пригорщу отих монет, завжди попаду на цю найбільшу...

П Е К Л О І С О Н Ц Е

Ніч. Така чорна, як пекло. На самотності така ніч переливає половину свого пекла в душу. І тоді тужиться за сонцем.

А думка:

— Скільки сонця мають деякі жінки у своїх очах...

І тоді тужиться за такими очима...

ДУМКИ У ТРИКУТНИКАХ

В маленькі трикутники замикаю свої думки.
І дивлюсь на них.

У кожному з них бачу твоє молоде, свіже
тіло, що має колір яблуневого квіття.

Якби хутчій зацвіли яблуні!

Вітер коливатиме їхніми вітами і розсипати-
ме дрібні пелюстки.

Це будуть білі доторки твоїх тонких пальців.

Одного я хочу: жити над морем, що з ревом б'ється об білі високі скелі. В ньому, під синім небом, купаються навперемінки: вітер і сонце...

І коли б я міг, взяв би красу від моря, силу від сонця, а вдумливість від синього глибокого неба, — пов'язав би це все в одну китицю і сказав:

— А тепер я щасливий, що хоч трішки наблизився до досконалости...

Сьогодні був я в нашому старому саду. Вже більше як двадцять років не бачив тебе, незабутній друже з молодих моїх літ...

Тоді горіх той, що ось колихається на вітрі, ніби зелена гора, був такий ще малий, що я бачив, як два павуки обснували були павутинням його гілочки згори аж донизу...

Вітер, що спав тоді в темносиніх хризантемах, перенісся тепер на вершок кріслової черешні й там заклав собі блакитне піднебесне гніздо... Колись цими стежками, що заросли тепер бур'яном і дикою шипшиною, ходив мій батько, задуманий і поважний, як жива статуя...

Він помер уже давно: тільки тінь його приходить і сідає під старю патлатою липою, що пахне медом і дзумить бджолами...

Білий день, як благословення, розпростер крила над садом, а криниця з почорнілою цямриною, ніби відро з свяченою водою, куди сонце встромило золоте кропило... Доспілі сливи, що дивляться довкола синіми очима, бачили може більше від мене... Оце я стою мовчки й чую, як сива, безшелесна тінь бере мене під руку й нашіптує:

— Ходімо звідсіля, бо ми тут чужі.

Знаєш, після стільки років я відчув, що у мене в душі виріс чагарник, а стежки до серця заросли жоржиною смутку...

І думки, що вибуяли за той час, як старі липи, люблять, коли іноді прийде спогад і сідає на хвилину в їхній прохолодній тіні, щоб відпочити...

Світ такий гарний, а ти кажеш, щоб не спі-
вати про нього.

Мистецтво таке величне, а ти кажеш, що
воно не для щастя створене.

Життя молоде — таке, як вогнистий трунок,
а ти кажеш, щоб не впиватися ним.

Смерть така жахлива, а ти кажеш, щоб не
думати про неї.

Ти кажеш:

— Співай, віддавай мені славу, пий мене і
жахайся мене більше як смерти, бо я — жінка.

Малий синок мого брата плакав за порцеляновим коником, що впав на землю і розбився.

Коли я заспокоїв його, він звів на мене добрі дитячі очі, в яких було повно сліз, і спитав:

— А чи великі люди також плачуть?

— Так, плачуть, але серцем — відказав я.

Мені було прикро, що він не зрозумів моєї відповіді.

Але це його щастя, що він ще не розуміє, як великі люди плачуть серцем...

С Ъ О Г О Д Н І

Так сьогодні впився гвоздик сонцем, аж голівка йому схилилась.

Трояндам від щастя зрум'яніли обличчя.

У широкому городі пульсує зелена кров.

Понад озером, що гострим трикутом врізалось у сочисту леваду, пролетіла срібна чапля.

Сьогодні живеться тільки серцем.

І здається мені, що сьогодні кожна людина п'яна від щастя, навіть і та, що ось-ось має вмерти...

Чорний кінь ночі найжив гриву і, зморений, спинився. Тепер упряжеться в чорну квадригу, що в ній місяць буде колесом жовтим.

Поводи вітру коня гнуздають.

А білий смуток приліг на хмари: простягнувся й до серця ковтнув.

Вузли в'яжуть молочні дороги. На полонинах, в синіх просторах північ пасеться.

Вже наситилась, пішла у стайню... Там покладеться й буде жувати глибоку й тиху сонну банальність...

Розкопана чорна земля, як бездонна прірва... Це будуть пам'ятник імператорові — гнобителеві, самодержцеві, ненажерному й кровожадному. Він ще живий, але йому ще за життя ставлять пам'ятник.

Цокотить каміння. Люди стогнуть і ячать. Кривавий піт заливає поморщені обличчя й вигаслі очі. Мовчки двигають каменюки і копають землю.

Згори чути різкий голос:

— Подайте ще більші брили! Ще вище підтягнемо пам'ятник! Хай пишається, а народи із дива нехай тетеріють. Під хмари спорудимо, щоб з усіх кінців світу було видно нашого імператора!...

Голос знизу: — Немає кому підносити брил гранітних, люди послабли, мліють і гинуть!

Голос згори: — Байдуже! Складіть тіла тих, що погнули, на купу і котіть по них камінні брили вгору!...

Голос знизу: — Тіла м'які, не видержать!

Голос згори: — Наскладайте купу черепів — вони твердіші. Може, який між ними слабкий і трісне, але більшість витримає!

Голос знизу: — Проваліться ви з вашим пам'ятником, що будується на наших кістках! Проваліться!

Голос згори: — Вбийте цього бунтівника, будете мати одним черепом більше!..

Голос знизу: — Стріляю!

Тіло вбитого скочується під пам'ятник. Хтось збоку, ніби втілення оскаженілої ненависти й люті, сичить:

— Візьміть душу вбитого і поставте на самий верх! Хай горить смолоскипом! Хай освітлює дорогу, щоб усі бачили, звідки йде загибель катам!

У малій костяній коробці народжується щохвилини найбільша сила світу — думка.

Думка — сила, що залізними рейками обснувала землю, на безмежні океани спустила дреднавти, через найширші ріки перекинула мости, перечеислила сузір'я, а кометами шпурляє, як тенісовими м'ячиками.

Думка — сила, що може вбити і воскресити людську душу.

Думка — сила, що зродила правду і обман, любов і ненависть, зло і добро, прокльони і молитву...

Думка — сила, що озброїлася тисячами крил і мільйонами моторів, заглянула в душу атомів і, ставши на рубежі нових світів, кричить зухвало:

— Людино, що ти ще накажеш мені створити і знищити!?

Коли наш старий сивий учитель помирав — покликав нас, молодих ще тоді, учнів до себе і сказав:

— Пам'ятайте, мої діти: великі речі є тільки ті, що позначені великим людським терпінням, сльозами або кров'ю. Люди вмирають, і щойно після їхньої смерті стають їхні вчинки мірою їхньої величі: вони кидають їх у забуття, або роблять вічними!

Колись я не розумів повнотою цих слів... Минули літа, і я чую, як ці слова, загублені десь, біжать за мною і гукають:

— Якою же дорогою ти пішов, що не можемо потрапити ніяк на твої сліди?..

Коли прийдете й стукнете в двері, а я не встану й не скажу: „Вітайте!” — тоді заходьте самі.

Може зустрінете вас не ввічливим словом, а задубілим, розкритим ротом і мутними скляними очима, — тоді вибачайте!..

Той, хто говорив з вами, писав до вас листи, кого ви любили нещиро — помер сьогодні насвітанку. (Якби він побачив ще сонце, то може був би ще пожив трохи, але?..).

Моя остання воля до моїх найближчих: будьте хоч раз до мене сердечні й одверті. Не плачте й не вдавайте, що вам жаль за мною, бо я знаю, що в кожного, хто стане над поживклим трупом — одна буде думка: втекти чимскоріше від цієї мерзоти... Ті, що прийдуть прощатися зі мною на вічну дорогу, почувуть, як від мене б'є чужа задуха.

Не робіть галасу. Не дзвоніть, не плачте. І над моєю труною промов не виголошуйте. (Усі некрологи — це зухвала брехня, якої я не зможу більше спростувати). Бо чи ж варто над скаралущею, в якій жив колись мій дух, робити видовище — подібне на фарсу?

Не ставте мені пам'ятника, отої купи каміння, на якій хтось вирізьбить банальні слова: „Тут лежить мрійник, що кохався в сонці і шуквав правди”.

Не гнітіть мое тіло хоч по смерті. Ціле жит-

тя його гнітили пристрасті, туга й розпач...
Залишіть його в тихому спокою. Хай воно
свої соки передасть тому, хто щирій до нього
був усюди й завжди — землі родючій!

І коли на гробі виростуть маки, ромен і перекотиполе — над ним колись стане в задумі
дух мій і спитає: „Хіба варто було жити аж
десятки років на те, щоб жити своїм тілом
ці квіти?“

Пізня ніч. На столі горить лампа, а в грудях тріпоче напружене серце. Очей не підводжу, але бачу, як до моєї маленької кімнати вдирається галаслива юрба. Чую вигуки, сміх, плач, музику і прокльони. Бачу сотні запорошених ніг, у подертім взутті, від якого відговнить степовим вітром, втомою і їдким потом...

— Ми до тебе в гості!

І тиснуться наввипередки до мене.

— Забирайтеся геть, я не знаю вас! Не перебивайте мені! Я хочу написати поему про минулі роки й безмежну тугу, що йде за нами.

Я підводжуся з-за стола — і сотні важких ніг дудонять, збігаючи вниз по сходах. І з темного коридору я чую крики:

— Божевільний, він проганяє нас від себе! Та ж ми думки його і спогади...

Мое серце замовкає і гасне...

Проти моїх вікон розтягнулися безконечним рядом телеграфні стовпи. На них звисають дроти, що день і ніч співають залізні пісні. Опівдні сідають на них сонце і ластівки, а в ясні ночі виграє на них місяць срібні любовні серенади.

У мокрі, осінні дні на дротах гойдається смуток і великими, сірими очима тупо дивиться на шлях. Стовпи, тримаючи вахту, кожного, хто проходить повз них, питають:

— Пашпорт маєш? Бо країна, до якої йдеш — дуже далеко звідси. І там дозволяють жити тільки тим, у кого душа тріпоче ніжно, як крильця метелика, а серце не вмовкає ніколи — лише сміється та співає...

І я бачу, як із-за першого закруту повертаються малошо не всі мандрівники...

Біжу й чую, як женеться за мною час на гні-
дому крилатому коні і співає свою одвічну пі-
сню: „Спіши, бо я не жду!”

Я спішу і змотую на золотий коливорот ду-
ші мрії про недосяжне щастя.

Я спішу й відчуваю, який я щасливий, що
я — поет і що хоч кілька рядків можу напи-
сати про красу...

Ідемо запарошені, потім і втимою пересичені. Перед нами біла дорога, як далекий виблик...

Вона вилискує проти сонця лезом гострої шаблі, вбитої до половини в широкі груди синього обрію.

Обабіч дороги — великі камені, ніби стародавні філософи. У них суворі обличчя й насплені брови, а на чолах карби, виборознені століттями.

Ми питаємо в них:

— Чи тудою дорога до мети?..

Вони повертають до нас голови, морщать чола і кажуть:

— Тудою, тудою, тільки просто йдіть!

Я вибирався мандрувати у світ і старий батько, цілуючи мене в чоло, сказав:

— Затям, сину, що у світі є один великий гріх — підлість, одна велика чеснота — посвята для батьківщини і одне велике щастя — спокійна совість.

Я був тоді юнаком. Відтоді минуло багато літ, і я переконався, яку велику правду сказав мій батько...

О, Творче мій, який я вдячний Тобі за те, що дав мені серце, яке кожним своїм ударом скандує час і віддаль.

Вдячний, що дав мені вуха, які можуть почувти ніжний шепіт пелюсток нарцизів і троянд.

Вдячний за руки, які чують холод мармуру, будуючи Тобі святиню.

За очі, що коли піднесу їх увечері до неба — бачу, як Ти тисячами золотих очей дивишся на мене.

За думки, що можуть подивляти Тебе в кожному Твоєму творі.

За душу, яка в німому поклоні хилиться перед Тобою, відчуваючи цей великий тягар щастя.

І коли б я відважився хоч один раз призабути Тебе — покарай мене так, як і мільйони інших людей, що ходять по світі німі, сліпі й ніяк не можуть зрозуміти, що Ти маленьку частиночку своєї досконалости передав кожній людині...

Постій і послухай, задуманий Півдне, що, як сивий батько, проходиш повз мене. Ти мабуть єдиний, кому варто розказати правду.

Коли мені було п'ять років, я пішов за місяцем, що виплив за лісом. Малий, я вставав навшпиньки, щоб його досягнути і взяти в руки. Але він був високо і я гірко плакав.

Пам'ятаю, як мама обтирала мені сльози і потішала, що коли буду сильний і великий, місяць сам прийде до мене аж у хату...

І потім я став трохи більший. Тоді відкрив, що в мене є серце і перші почування.

Залишався аж до присмерку в полі. Ходив по межах і гладив колосся, що пахло медом і хилилось до мене. На нивах маки грали на червоних сурмах, а ніжна сосонка й перекотиполе простягали до мене руки і кликали йти з ними.

Згодом я світ побачив. Полюбив ранки, коли сонце крильми збиває піну золотисту; коли розвіває мряку, виходить на галяву й спирається плечима об високі сосни.

Бачив сутінки у віддалі, де паслася втома, і зорив ніч, що чорним диліжансом в'їздила до міста. Полюбив яскраві лямпи, що звисали намистом над площами камінними, широкими. Темні, глибокі закутки, в яких жах і непевність чаїлися зловорожо, ніби кубла гадів.

Почав читати перші вірші, і мені було див-

но, що ще хтось так само може відчувати, як я — музику листя, сонети вітру, і розуміти, про що розмовляють птахи...

Пізніше кохався в поїздах, що гуркотіли здалека, в зорях, що в безсонні ночі стояли у вікнах і числили години, в очах дівочих, що говорили мовчки; в широких шляхах, на яких дороговкази підносять руки в той бік, де гудуть міста і де димарі стріляють в небо.

Мене тепер потягнула туга у столицю.

І ось біля мене залізною рікою пропливають авто, трамваї, пилюга і люди. Все рве і тягне за собою невідомий потік.

Минають роки. І кожного ранку дзвонить моє серце цю любов велику, що разом з залізною рікою пропливає у вічність...

Ношу на грудях грудку чернозему, що її взяв на рідному степу. У маленькому вузлику ношу цей найдорожчий для мене талісман. Довкола чужина, а в мене на грудях — частинка Батьківщини...

Коли втомлений важкою працею кладуся спати — чую, як на тому шматочку чернозему шелестить золота густа пшениця, а над нею високо-високо кружляє степовий орел... Чую, як шумить-завиває між порогами Дніпро, а над його берегами літаючи скигнуть чайка.

Ввижаються табуни козацьких коней, що вітром несуться у простір, а під копитами їхніх дужих ніг дуднить земля... Той гуркіт кінських копит розноситься шовковою травною й глухне в широкому степу.

Він тривожить моє серце.

І я тоді прокидаюсь, тисну до грудей грудочку рідної землі й шепочу:

— Дорога Земле, ти дала нам силу і велич... Ти перетерла кості моїх предків на порох і вродила нас сильних і відважних. Благослови нас, Рідна Земле, відвагою, трудом і кров'ю на віки вічні, амінь!..

З М І С Т

Рідні слова	3
Велетні	5
Втікачі	6
Дивуюся	7
Святість і геройство	8
Сизі дими	9
Яблуньки	10
Весняна радіопередача	11
Радість	12
Солов'ї серцем б'ються	13
Чарка липня	14
Срібні стіби	15
Доспівають дні	16
Ніч	17
Мандрівка	18
Сльота	19
Вогняні кинджали	20
Сторінка	21
Соняшний чотириакт	22
Соняшний статок	23
Кобальтові степи	24
Сумнів	25
Втрійку	26
Строменна висота	27
Ранок	28
Дикі гуси	29
Сліди	30
Розмова з серцем	31
Балет	32

Рапсодія	33
Дорога	34
Самотність	35
Зрадник	37
Статуя	38
Мати	39
Молодість	40
Близнюки	41
Терен	43
Фрагмент з листа	44
Шукання	45
Ночі і дні	46
Ніжність і суворість	47
Місяць і зорі	48
Твої очі	49
Три пари очей	50
Серце на вулиці	51
Мій дім	52
Ржаві дими	53
Багаті	54
Дім будують	55
Соняшна батарея	57
Ми і наші ближні	58
Кришталь	59
Ніч на вокзалі	60
Золоті монети	61
Пекло і сонце	62
Думки у трикутниках	63
Щастя	64
Старий сад	65
Жінка	67
Діялог	68
Сьогодні	69
Північ	70
Пам'ятник	71
Думка	73
Сліди	74

Заповіт	75
Думки і настрої	77
Телеграфні стовпи	78
Час	79
Мета	80
Х х х	81
Вдячність	82
Автобіографічне	83
Талісман	85

Завважені помилки.

Достойних Читачів просимо справити друкарські помилки:

на стор. 9 у рядку 9 замість „дорогів” має бути „ворогів” і в рядку 13 замість „зродили” має бути „зрадили”, а заголовок на стор. 24 має бути „КОБАЛЬТОВІ СТЕПИ”.

150

ОБКЛАДИНКА МИСТЦЯ ВОЛОДИМИРА БАЛЯСА

Я. КУРАДИК

ЕТЮДИ

(мініатюри)